

ФРАНЦУЗЬКІ СКЛАДНІ СЛОВА У ЗАГОЛОВКАХ СТАТЕЙ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

У роботі встановлено потенціал складних слів французької мови в публіцистичному дискурсі та визначені характерні для них функції у заголовках газетних статей, а саме: номінативна, інформативна, експресивна, інтенсифікацій, організації тексту, створення характеристики та ігрова. Поєднання в слові несумісних за значенням компонентів служить для перегляду та розширення існуючих структур знання, тобто виконує функцію пізнання та перекатегоризації.

Важливим досягненням мовознавства є встановлення зв'язку між виникненням і функціонуванням мовних знаків та ментальними операціями, визнання провідної ролі пізнавальних процесів при формуванні похідних одиниць та перегляд класичних принципів моделювання у словотворі. На сучасному етапі розвитку науки вчених цікавлять не стільки результати, скільки динаміка словотвору, вивчення якої допомагає простежити поетапно процес перетворення від неясних образів-схем, що виникають у свідомості, до появи слів, які є своєрідним знаковим оформленням таких образів. Когнітивний аналіз дозволяє виявити фрагмент знань про світ, що фіксується в слові, засоби концентрації й розгортання цього фрагменту в композиті, ступені його конкретизації, а також різні типи відношень та зв'язків з іншими фрагментами.

Основи вивчення механізмів моделювання змісту в складних словах, закладені ще у класичних роботах із дослідження словотвору А. Дарместетера [1], Ш. Балі [2], Е. Бенвеніста [3], К. Ніропа [4] та ін., розвиваються у вітчизняному та російському мовознавстві у працях М.Д. Степанової [5], В.В. Виноградова [6], Л.І. Лілі [7], І.І. Ковалика [8] та ін. У численних дисертаційних дослідженнях детально вивчені особливості семантики, мотивації й класифікації французьких композитів [9; 10; 11; 12; 13; 14]. Спеціальні роботи були присвячені складним словам французької мови в різних типах дискурсу [15; 16]. Важливим для вивчення особливостей функціонування композитів у дискурсі є аналіз особливостей мовної репрезентації фрагментів дійсності в тексті, представлений роботами О.П. Воробйової [17], О.М. Кагановської [18] та ін. Комплексний аналіз закономірностей взаємодії складних одиниць з іншими елементами дискурсу дозволяє краще пізнати когнітивну сутність процесів деривації. Однак, досі не існує комплексного підходу до вивчення особливостей композитів французької мови в когнітивному та функціонально-текстуальному аспектах, що складає мету нашого дослідження.

Розглянемо заголовки та підзаголовки статей французької преси, в яких журналіст за допомогою композитів акумулює загальну ідею, втілену в концепті складного слова. Лаконічно подана інформація немовби фіксує та фокусує увагу читача на найважливішому, передбачаючи й резюмуючи зміст повідомлення. Оформлення заголовків (зміст, шрифт, розташування та ін.) відіграє важливу роль у привертанні уваги адресата, тому елемент новизни необхідний для здійснення впливу на нашу свідомість і сприйняття. Що стосується заголовка, його роль – нейтральними мовними засобами коротко виражати релевантний зміст матеріалу. Позиція журналіста полягає в доборі, розташуванні матеріалу, у порядку проходження компонентів заголовка тощо [19].

Будь-який заголовок, у тому числі й газетний, передусім виконує номінативну функцію, що дає можливість читачам виділити конкретний текст серед інших. Заголовку властива інформативна функція, оскільки в ньому відображений зміст матеріалу.

Часто okazіональні авторські композити в заголовках, не повторюючись у тексті, апелюють до тих ключових концептуальних сфер нашої свідомості й підсвідомості, на тлі яких автор має донести до читача інформацію, поєднують ці сфери за допомогою метафоричної моделі, і, нарешті, підсумовують одним словом те важливе, на що необхідно звернути увагу.

Так, у наступному заголовку okazіоналізм *casse-clips* фокусує нашу увагу на передвиборчих баталіях, проведених за допомогою сучасних технологій та наведених у тексті статті як такі, що рідко мають позитивний результат: "*Télé: seize candidats au casse-clips. Une semaine de spots de campagne officielle*" [20].

Іронічні конотації в заголовках-композитах, крім стилістичних ефектів, виконують пізнавальну функцію, так само, як і метафори. Нову інформацію ми отримуємо завдяки незвичному сполученню концептуальних сфер, що дозволяє віднести представників одного класу до іншого і таким чином здійснити своєрідну перекатегоризацію. Так відбувається в наступному заголовку, який розпочинає статтю про новий тип чоловіків, схожих на жінок, що читають гламурні журнали: "*Les magazines inventent l'homme-pétasse. "M", "Men's Health", "FHM": la nouvelle presse masculine fleurit dans les kiosques*" [21].

Заголовки часто поєднують різні концепти, представляючи відомі речі в нових, нехарактерних для них якостях або надаючи їм нових ознак. Так, останній альбом Жака Бреля виступає в заголовку в якості його заповіту: "*Polémique autour de la sortie de cinq titres inédits de l'album-testament du chanteur, mort en 1978, qui ne souhaitait pas leur publication. Jacques Brel au-delà des "Marquises"*" [22].

Як різновид пізнавальної функції можна також розглядати розширення концептуальної сфери шляхом заповнення слотів когнітивної моделі за рахунок залучення нових концептуальних сфер до вже існуючого стандартного матеріалу заповнення: "*Trompe-l'amour*" (будується за аналогією з *trompe-la-mort*) [23].

Використані в заголовках паралельні конструкції співставляють і поєднують концепти, "зчіплюючи" їх спільним повторюваним елементом. Спільний вихідний фрейм або заповнення слотів подібною інформацією утворює когнітивну структуру більш високого рівня, що разом із пізнавальною функцією дозволяє

розширювати рамки того чи іншого концепту: "*Mal-logés et sans-logis, même bivouac. A Paris, Lille et Lyon, ils rappellent la précarité de leur situation*" [24].

Композит у заголовку або підзаголовку може робити акцент на тих чи інших характеристиках об'єкта. Так, актор стає автором: "*Major et vacciné. Mathieu Kassovitz, 36 ans, cinéaste. L'auteur-acteur de "la Haine" entre, sans état d'âme, dans l'univers des films de commande hollywoodiens avec "Gothika"* [25].

В іншому прикладі базисне значення "банк" (річ не завжди стабільна) виступає з додатковою характеристикою "впевненість / гарантія / страхування", що посилюється взагалі змістом заголовку, сформульованого як рекламний слоган: "Майбутнє належить вам!": "*Banque-assurance: l'avenir vous appartient!*" [26].

Характеристика може бути повністю переосмисленою, як у наступному прикладі, де метафоричний композит *valse-hésitation* має значення "вагання": "*Le gouvernement dans une dernière valse-hésitation sur les raves clandestines*" [27].

Функція інтенсифікації в заголовку реалізується шляхом редуплікації концептів, у цьому випадку, концепту sacré ("святість"): "*Les nouveaux fast-food: 38 minutes de plaisir. La nouvelle façon de déjeuner? Vite, mais bon. Car, si les Français sont prêts à raccourcir leur sacro-sainte pause-repas, ils ne veulent plus transiger sur la qualité*" [28].

Складне слово в заголовку статті відповідає головним вимогам щодо стандарту й експресії, фокусує увагу на найважливішій інформації, яка зустрічається в тексті, й, таким чином, організовує текст: "*La "nostalgérie" pied-noir n'est pas ce que l'on croit*" [29].

У наведеному заголовку оказіональний композит *nostalgérie* утворений за допомогою телескопії із скороченого *nostalgie* та власної назви *Algérie*. У ньому автор дуже влучно збирає та концентрує дві основні й дуже тісно пов'язані теми цієї статті: ностальгію французів родом із Алжиру. Ефект посилюється введенням розмовного складного слова з пейоративними конотаціями (*pied-noir*).

Для газетних заголовків характерна й експресивна функція, яка полягає в тому, щоб зацікавити читача, привернути його увагу. Крім того, композити в заголовках, виконують прагматичну ігрову функцію, привертаючи увагу оригінальною формою та звучанням. Введення гри слів у заголовки текстів збільшує кількість поданої інформації, деавтоматизує процес їх сприйняття й привертає увагу читача.

Заголовок як "обличчя" тексту та складне слово, що входить до його складу, створюють додаткову напругу завдяки максимальній концентрації інформації в короткому знаковому втіленні. Для посилення експресії кілька виразних засобів можуть бути зосереджені на ділянці тексту невеликого обсягу, як це відбувається в наступному прикладі: "*Poids velours.*" Benicio Del Toro, 36 ans, acteur d'origine portoricaine, il électrise Hollywood avec sa voix douce, sa présence massive et sa beauté inquiétante [30].

Заголовок статті, присвяченої голівудському актору Бенісіо Дель Торо, є своєрідною грою слів. Автор створює його на базі композита *poids-lourd*, який у буквальному перекладі означає велику вантажівку або трейлер, але має додаткове значення, пов'язане зі світом спорту: боксер великої ваги.

Заповнюючи відповідний слот нехарактерною концептуальною інформацією (замість змісту *lourd*, що має передавати ідею ваги, ми бачимо в другому компоненті інформацію про *velours*, що апелює до концептуальної області із зовсім протилежним значенням – м'якість, ніжність), автор створює таким чином яскраву і несподівану метафору. В результаті у цій назві зчіплюються всі необхідні компоненти характеристики: сила → *poids (sa présence massive)* та м'якість → *velours (sa voix douce et sa beauté inquiétante)*. Крім того, гра слів у плані форми (римування *lourd – velours*) створює формальну рамку-основу та організовує текст статті.

Таким чином, у заголовках статей складні слова французької мови передусім виконують функції номінації та інформації. Важливими з когнітивної точки зору є функції пізнання, перекатегоризації та інтенсифікації концепту. Крім того, композити організовують текст і створюють характеристики, виконують експресивну та ігрову функції. У заголовках статей можливі різний ступень інтенсивності функціонального навантаження композитів та одночасне виконання одразу кількох функцій. З огляду на специфіку публіцистичного дискурсу, частиною якого є й газетні заголовки, слід відзначити прагматичне спрямування, тобто використання композитів у заголовках з метою впливу й маніпуляції аудиторією та формування потрібної автором суспільної думки.

Вживання складних слів у заголовках є функціонально обумовленим і відповідає головним принципам добору лексичних одиниць. Композити дають можливість більш стисло, коротко передати найменування, не втрачаючи при цьому прозорості мотивації, виразити, завдяки своїй семантичній ємності, кілька характеристик в одному слові і, нарешті, привернути увагу адресата своєю незвичайною формою. Завдяки своїй структурі вони вдало поєднують великі обсяги змісту та експресії в компактній формі, що не ускладнює сприйняття інформації. Композити апелюють до тих ключових концептуальних сфер нашої свідомості та підсвідомості, на тлі яких автор має донести до читача інформацію, поєднують ці сфери за допомогою метафоричної моделі, і, нарешті, підсумовують одним словом те важливе, на що необхідно звернути увагу.

Серед перспективних напрямків подальшого дослідження складних слів французької мови в когнітивно-дискурсивному аспекті слід відзначити вивчення семантичних постдерииваційних процесів у композитах; порівняльний аналіз когнітивних моделей значення складних слів на матеріалі різних мов з урахуванням специфіки національних картин світу та способів кодування досвіду в композитах у різних національних спільнот; більш докладне вивчення багатоконпонентних складних слів; аналіз функцій складних слів у різних типах дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Darmesteter A. La vie des mots étudiée dans leurs significations. – Paris, 1946. – 212 p.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. – М.: Эдиториал, 2001. – 416 с.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М.: Прогресс, 1974. – 447 с.
4. Nyrop Kr. Grammaire historique de la langue française. Copenhagen-Paris, 1908. – Т. III. – 594 p.
5. Степанова М.Д., Фляйшер В. Теоретические основы словообразования в немецком языке. – М.: Высш. шк., 1984. – 200 с.
6. Виноградов В.В. Словообразование в его отношении к грамматике и лексикологии. // Вопросы теории и истории языка. – М.: Изд-во АН СССР, 1952. – С. 117.
7. Илия Л.И. Очерки по грамматике современного французского языка. – М.: Высшая школа, 1970. – 176 с.
8. Ковалик І.І. Питання іменникового словотвору старослов'янських мов у порівнянні з іншими слов'янськими мовами: Дисс. ... д-ра. филол. наук: 10.02.02. – Київ-Львів, 1960. – 700 с.
9. Азарова О.В. Сложные прилагательные во французском и испанском языках: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.05. – Ленинград, 1974. – 163 с.
10. Бочарова А.Г. Сложные слова с глагольным компонентом во французском языке: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.05. – М., 1962. – 217 с.
11. Вольвачева Н.И. Словосложение как особый вид номинации в современном французском языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.05. / Минск. гос. пед. ин-т. – Минск, 1983. – 20 с.
12. Левит З.Н. Аналитическое слово в современном французском языке: Автореф. дисс. ... докт. филол. наук: 10.02.05. / Ленингр. гос. пед. ин-т. – Л., 1969. – 47 с.
13. Лейчик В.М. Сложные имена существительные в современном французском языке: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.05. – М., 1964. – Т. 1. – 314 с.
14. Раевская О.В. Сложные слова современного французского языка (именное сложение): Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.05. – М., 1981. – 170 с.
15. Кікало А.В. Комунікативно-прагматичні особливості спортивного тексту французької преси: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.05. / Нац. ун-т. ім. Т. Шевченка. – К., 1995. – 20 с.
16. Попова Н.А. Словообразовательные особенности языка рекламы: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.05. – М., 1976. – 211 с.
17. Воробьева О.П. Лингвистические аспекты адресованности художественного текста. – Дисс. ... докт.: 10.02.19. / Мос. гос. лингв. ун-т. – М., 1993. – 385 с.
18. Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя): Монографія. – К.: вид. центр КНЛУ, 2002. – 292 с.
19. Фоменко Е.Г. Заголовок как тематическая доминанта рассказа // Вісник ЗДУ. Сер. Філологічні науки. – 2001. – № 3 – С. 146-150.
20. "Télé: seize candidats au casse-clips." // www.liberation.fr/quotidien/semaine/020416-020015059PRES.html
21. "Les magazines inventent l'homme-pétasse." // www.nouveleconomiste.fr
22. "Jacques Brel au-delà des "Marquises" // www.lemonde.fr
23. "Trompe-l'amour" // www.liberation.fr/transversales/portraits/117244.FR.php
24. "Mal-logés et sans-logis, même bivouac" // www.liberation.fr/actualite/societe/67011.FR.php
25. "Major et vacciné" // www.liberation.fr/transversales/portraits/117381.FR.php
26. "Banque-assurance: l'avenir vous appartient!" // www.lemonde.fr
27. "Le gouvernement dans une dernière valse-hésitation sur les raves clandestines" // www.lemonde.fr
28. "Les nouveaux fast-food: 38 minutes de plaisir" // www.marieclaire.fr
29. "La "nostalgérie" pied-noir n'est pas ce que l'on croit" // www.lemonde.fr
30. "Poids velours" // www.lemonde.fr

Матеріал надійшов до редакції 26.05. 2007 р.

Чуча П.О. Французские сложные слова в заголовках статей: особенности функционирования.

В статье рассмотрен потенциал сложных слов в газетных заголовках и выделены характерные для сложных слов французского языка функции. Прежде всего это номинация, информация и экспрессия, а также интенсификация, создание характеристик и игровая. Сложные слова выполняют также организацию текста. Столкновение в слове несовместимых по значению компонентов служит для пересмотра и расширения существующих структур знания, т.е. выполняет функцию познания и перекаатегоризации.

Chucha P.O. A French complex word in headings of articles: the peculiarities of functioning.

In this article the potential of French composites in newspaper heading has been identified and their specific functions have been defined. First of all, they are nomination, information, expression, intensification, building the system of images and a game. Complex words serve for arrangement and making up a text. Collision of word components incompatible in meaning is used for revision and expansion of existing structures of knowledge, i.e. carries out the function of cognition and the change of a category.